

INNHold

Forord	9
THOMAS KJÆR	
Et møte mellom tradisjoner	11
Kort fortalt – metoder og funn	12
Forklaringer og forkortelser	13
Litteratur	15
NINA SOFIE HILDRE	
Graver, våpen og runer i Slidreåsen	17
Hva gravminner kan bety	19
Oppdagelsene og kartleggingen av gravene i Slidreåsen	19
Utgravning i Gardbergfeltet 2019	21
Forbindelseslinjer	24
Våpengravene fra romertid i Sørøst-Norge – hva med Valdres?	25
300-tallet evt. – et nytt miljø vokser fram i Slidreåsen	26
Avslutning	30
Litteratur	30

JAN HENNING LARSEN

Vikingtidsfunnene fra Valdres	33
Førsteintrykk av vikingtidsmaterialet fra Valdres	36
Utforskningen av yngre jernalder i Valdres	38
Bakteppet i eldre jernalder og krisen på 500-tallet	40
Merovingertid, 550–800 e.Kr.	41
Vikingtidsfunnene i Valdres	42
Kildegrunnlaget, gravene og bosetningen	44
Jerndepotene	46
Utgravningene på Solbu og Gardberg	48
Fjellfunnene – «fangstmarksgraver» og hustuffer	49
Spor etter bosetning og dyrking	51
Hva forteller funn og fornminner om erverv og aktiviteter?	53
Symbolske gjenstander – eksempel Frøyas Brisingamen	56
Vareutveksling, handel og kontakt	58
Forteller gravene og funnene om maktsentra («høvdinggårder») i yngre jernalder?	60
Hva forteller gravene om religionsskiftet?	61
Valdres og de andre sørøstnorske dalførene	63
Mange tankekors	64
Stemte førsteinntrykket mitt av materialet fra Valdres?	65
Takk	65
Noter	66
Litteratur	66

BJØRN BANDLIEN

Vangsteinen som historisk kilde til kristningen	71
En steinreisende familie på Vang	74
En ny stil i Valdres	77
Konklusjon	82
Litteratur	83

JAN BRENDALSMO

Do, ut des (Jeg gir for at du skal gi)	87
Kirker i samtidige kilder	87
Kirker i tradisjonen	97
Oppsummering	104
Noter	108
Litteratur	108

KJETIL LOFTSGARDEN OG LARS PILØ

Valdresjern	113
Forskingshistorie	114
Teknologi	115
Metode	116
Tidfesting	117
Omfanget	119
Bonde og jernsmed	121
Jern som handelsvare	123
Avsluttande merknader	126
Litteratur	127

MARIE ØDEGAARD

Organiseringen av tingsteder og veter i Valdres	131
Innledning	131
Bakgrunn – veter og leidangsorganisasjonen	132
Materialet og metoder	134
Rettslig organisering i Valdres	135
Veteorganiseringen i Valdres	143
Oppsummering	151
Takk	151
Noter	152
Litteratur	152
Bidragstere	157

FORORD

For fyrste gong på svært lenge blir det gitt ut ein større vitskapleg publikasjon om Valdres i eldre tid. Det meste av litteraturen om den eldre historia vart skrive for nærmare 80 år sidan. Valdres Bygdeboknemnd publiserte frå 1950-talet artiklar om jernalder, folkevandringstid, vikingtid og mellomalder, om tema som handel, husdyrhald, tingordning og kyrkjeliv, og på 1960-talet utførte arkeolog Wencke Slomann utgraving og kartlegging i Gardbergfeltet i Vestre Slidre.

I nyare tid har det vorte utført prøver og analyser frå mellomalderkyrkjene, ein har rydda gamle ferdsselsvegar – og det er skrive ein handfull artiklar, rapportar og bøker. Ei større samling med vitskaplege tekstar har derimot late vente på seg. Heilt til no.

Interessa for norsk jernalder, vikingtid og mellomalder er stor. Også i utlandet. Dei siste 20 åra har fagfolk gjennomført utgravingar fleire stader i Noreg – og dei har jobba med tema og lagt nye perspektiv til grunn for forskinga si, tema og perspektiv med overføringsverdi til Valdres.

Sjølv om det har vore forska lite i Valdres, er landskapet som forfedrane våre levde i, langt på veg det same. Vi lever i dei same strukturane som vart skapte for over tusen år sidan. På tur i skogen eller på veg til jobb følgjer vi gamle reksler, eller vi passerer ein gravhaug, ei kyrkje eller ei borg. Dei gamle praksisane sit òg i hendene – hjå dei som ringer til messe eller gravferd. Dei immaterielle kulturtradisjonane er sterke i Valdres, og gjennom handverket og stølinga lever dei i og med oss.

Denne publikasjonen er resultatet av eit seminar som vart gjennomført på Valdres Folkemuseum i 2023. Bakgrunnen var markeringa av kristninga i Valdres, som ifølgje Snorre skjedde i 1023. Til seminaret hadde Valdresmusea invitert sju av dei fremste forskarane i landet til foredrag om tingordning, militær organisering, stormenn før kristninga, handel og økonomisk vekst, og framveksten av ein kyrkjestructur og ein ny religion.

Seminaret var vellukka, og i etterkant vart det bestemt å jobbe vidare med foredraga. Sidan tok det eine det andre, og gjennom prosessen vart det knadd og elta fram nye perspektiv og ny kunnskap. Ein foredragshaldar trekte seg, ein annan forfattar kom til. Artiklane vart vurderte av eksterne fagfellar, og etter kvart kom Museumsforlaget og ein dyktig fagredaktør på plass.

Boka du held i heldene, er eit verdifullt bidrag til å forstå den eldre historia til Valdres. Ho hadde ikkje vorte til utan innsatsen til dei dyktige forfatarane. Ein stor takk til Jan Henning Larsen, Jan Brendalsmo, Kjetil Loftsgarden, Lars Pilø, Nina Sofie Hildre, Bjørn Bandlien og Marie Ødegaard for flotte bidrag. Ein særleg takk til fagredaktør Thomas Karlberg Kjær, som har vore ein dyktig, kritisk lesar, og takk til dei flinke folka i Museumsforlaget for godt samarbeid og resultat. Ein takk går òg til Frode Rolandsgard, som saman med underteikna dreiv fram initiativet om bok i 2023.

Ole Aastad Bråten
Direktør, Valdresmusea